

Stand van zaken, p. 5

De komende maanden staat er veel te gebeuren. We zijn met zijn allen druk met de voorbereiding van de tentoonstellingen en andere activiteiten, maar bovenal met de officiële start van het Huis van het boek, ons samenwerkingsverband met de Koninklijke Bibliotheek.

Xtra small, p. 8-9

Niet minder dan 300 miniboekjes zijn nog tot 7 januari te bewonderen op de tweede verdieping van het museum. Behalve in de 'Thurkowerkamer', waar de prachtige miniatuurbibliotheek van Guus en Luce Thurkow staat, zijn ook in de Aanwinstenzaal en de Rode Zaal miniatuurboeken te bewonderen.

Aanwinsten, p. 13

Onder de bijzondere aanwinsten zijn *A Child of Books*, een boek waarin lezer en kijker door een boekenkind worden uitgenodigd de verbeelding te laten spreken met behulp van klassieken uit de literatuurgeschiedenis, en een aanvulling op het Van Royen-archief, een brief van P.N. van Eyck aan Van Royen van 30 mei 1921 over een boek ter ere van W.A. Deterding, toenmalig president-directeur van de Koninklijke Shell.

De kunst van lezen

van William Kentridge tot Wikipedia

Paul Emmanuel, *The Lost Men Project*. Grahamstown (2006)

Van 17 november 2017 tot en met 4 maart 2018 is op de begane grond van Museum Meermannno een tentoonstelling te zien die de eerste manifestatie is van Het Huis van het boek.

Tentoonstelling over lezen

Lezen is iets heel bijzonders. Als baby kunnen we het niet; maar we leren snel om het heel vlug te doen. Lezen is niet alleen kijken, meerdere zintuigen lezen met je mee. Lezen is bladeren, aanraken, zien, onthouden, je concentreren en reageren. De zalen van de tentoonstellingsruimte belichten deze zes aspecten.

Hoe werkt lezen eigenlijk? Hoe bijzonder is bladeren in een boek? Welke soorten lezen zijn er? Hoe ga je als lezer om met woorden, geluiden en beelden die tegelijk op je af komen? Wat betekent het om te lezen als steeds meer boeken niet op papier verschijnen, maar (ook) online?

Het is een spannende tijd, vol kunstzinnige experimenten en technische innovaties. Industrie en kunstenaars veranderen het boek en daarmee het lezen. De tentoonstelling laat boeken en objecten zien die twee of meer verschijningsvormen hebben, op papier en op scherm.

Op zoek naar objecten voor de tentoonstelling

Het idee was om te zoeken naar boeken met een papieren en een online presentatie om de traditionele verzameling van Museum Meermanno te koppelen aan de digitale doelstellingen van de KB.

Om deze tentoonstelling te maken ben ik te rade gegaan bij een groot aantal internationale collega-conservatoren, maar ook bij verzamelaars van bijzondere boeken, boekhistorici, kunsthistorici, hersenwetenschappers, kunstenaars en visionairen.

Ik las boeken als *Reading in the Brain* en *The Inevitable* over 'forces that will shape our future' en artikelen met titels als *Digital Reading Spaces*.

Tijdens dit onderzoek heb ik – dankzij allerlei tips – eigenaardige en inspirerende hoeken van internet verkend en kwam ik projecten tegen die we graag in de tentoonstelling hadden getoond, zoals een pak dat je bij het lezen de gevoelens van de hoofdfiguur deed

William Kentridge, *2nd Hand Reading* (2014)

ondergaan door bijvoorbeeld je hartslag te beïnvloeden, het licht te temperen of geluid te produceren. Maar dit project was niet verder gekomen dan een prototype dat inmiddels niet meer werkte. Zo was er een Zwitsers project waarin woorden en beelden op papier konden worden aangeraakt om toegang te krijgen tot digitale inhoud die vervolgens op het boek geprojecteerd werd. Kosten: een jaarsalaris van een minister.

Er waren zoekgeraakte 'boeken' – bijvoorbeeld de op linnen geborduurde pagina's uit Wikipedia – en er waren werken waarvan de programmatuur door Google was opgekocht en buiten gebruik gesteld. Ook waren er heel veel saaiere toepassingen van nieuwe technieken! Kortom, er zijn nogal wat experimenten gaande die stranden door onoverkomelijke kosten, gebrek aan fantasie of vergankelijke technieken.

Maar er bleef heel veel leuks over. Die objecten vonden we vooral in de kunstzinnige en industriële hoek. Voorbeelden van die laatste categorie zijn een pen

waarmee de op papier geschreven notities automatisch worden doorgeseind naar je i-phone en een bril met camera die door jou aangewezen teksten aan je voorleest.

Kunstenaars maken altijd snel gebruik van nieuwe technieken om nieuwe effecten te verkennen. Er zijn dan ook veel papieren boeken die pendants krijgen met film en geluid, waarbij aanraking en reactie worden gevraagd van de 'lezer'.

Bladeren

Lezen begint met bladeren. De lezer kiest zijn eigen tempo. Kijkt niet naar alles op een pagina, leest bijvoorbeeld alleen de koppen. Maar tegelijk houden we overzicht: je weet waar je bent in een boek. In een film is dat anders: de filmer heeft de volgorde en het tempo bepaald. Je ziet andere dingen. De Amerikaanse kunstenaar Heidi Neilson toont dat aan met haar *Cloud Book Study* (2011): er is een boek en er is een gefilmd boek waarin het tempo op extreme wijze verschilt. Dat zorgt voor twee manieren van kijken.

Aanraken

Door het boek aan te raken, worden zintuiglijke ervaringen opgeroepen die van alles losmaken in het brein, inclusief gehoor en smaak. Dat komt doordat er niet één speciaal hersengebied is dat lezen mogelijk maakt. Meerdere gebieden in het brein worden bij het lezen aangesproken. Kijkend naar beweging, wordt een deel van de hersenen gebruikt dat fysieke bewegingen aanstuurt. Uit het brein bereiken impulsen het strottenhoofd en de tong, vaak bewegen die mee, net als de lippen. Dat zorgt ervoor dat lezen zo'n intense ervaring kan zijn.

Het aanraken van een boek of een beeldscherm kan ook ongemakkelijk zijn. Daarvan maakt de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Paul Emmanuel gebruik in zijn *The Lost Men Project* (2006). Op het scherm zijn afbeeldingen van de naakte kunstenaar te zien met in zijn huid gestanste woorden. Ons brein herkent ze snel als betekenisvol en associeert erop los. We lezen onbekende namen van Afrikaanse oorlogsslachtoffers. Ze zijn met loden letters, maar zonder inkt, diep in de huid van de kunstenaar gedrukt. Om een volgende afbeelding te zien, moeten we een hand op het beeldscherm leggen. Op zijn huid.

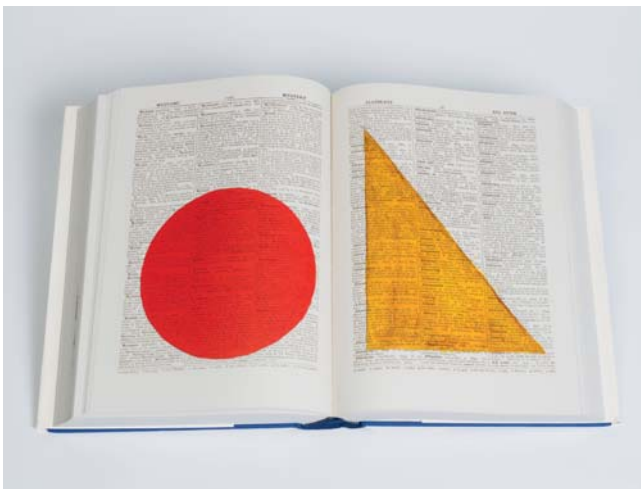
Zien

Het lezen van tekst gaat net iets trager – milliseconden – dan het bekijken van een afbeelding. Het begint met kijken. Daarna denken we: zijn dat letters? Hoe zien ze eruit? Is het een woord? Hoe klinkt het? Wat betekent het? Lezen begint met beeld. Soms zien we vervolgens

letters, soms niet. Soms verwachten we tekst omdat een voorwerp normaal met teksten wordt geassocieerd, zoals het mechanische flipboek *Ornithology I* (2015) van kunstenaar Juan Fontanive. Het kastje lijkt wat op een rolodex. Op losse kaarten kunnen daarin adressen worden bewaard. Normaal blader je rustig door het alfabet van namen. Maar hier is de molen constant in beweging; we zien tientallen vogels voorbijkomen en horen het geluid van hun klapwiekende vleugels.

Onthouden

Lezen is ook memoreren. Door onderstrepen. Ezelsoren. Ze helpen de tekst te onthouden en maken verder lezen mogelijk omdat je begrijpt wat je aan het doen bent. Wij weten minder en minder uit het hoofd en laten onze herinnering deels over aan bibliotheken, archieven én internet. Als we daaruit de tekst niet terugkrijgen zoals

Rick Myers, *An Excavation, A Reading* (2013)

we hem eerder zagen, hebben we een probleem. Onthouden tegenover vergeten. Veel kunstenaars spelen met de spanning tussen koesteren en vernietigen. Een innovatief project dat daarmee speelt is *An Excavation, A Reading* (2013) van de Engelse kunstenaar Rick Myers. Hij nam verschillende vertalingen van één gedicht van K.P. Kavafis en liet de nieuwere vertalingen steeds de oudere verstoren. Daarvoor gebruikte hij marmerpoeder, polyester bladen en geluidsboxen. Je moet het zien om het te begrijpen!

Concentratie

Wij lezen vaak anders dan we denken. Vaak zoeken we afleiding, want lezen kost moeite. Om iets te lezen hebben we bovendien veel informatie nodig. Anders ontstaat er geen waarneming, geen nieuwsgierigheid, geen kennis, geen amusement, geen ontroering.

Hoe de ogen bewegen tijdens het lezen werd door de Franse auteur Georges Perec mooi omschreven: het oog concentreert zich niet op één woord, maar beweegt als een vogelkop heen en weer op zoek naar 'voedsel'. De Nederlandse kunstenaar Marinus van Dijke registreerde voor *Eye* (2013) het heen-en-weergeloop van kippen in potlood. Het filmpje daarbij volgt de ogen van de kippen – terwijl hun gekakel onafgebroken klinkt.

Reageren

Lezen is ook reageren, zeker nu de lezer dankzij het web overal wijzigingen kan maken en de eigen mening toevoegen. Lezers veranderen in schrijvers. Online teksten zijn daarom een vorm van orale literatuur. Ze veranderen continu, gaan van de een naar de ander, worden (anders) doorverteld, zijn instabiel maar tegelijk zeer toegankelijk.

Maar hoe paradoxaal is het als dat internet wordt uitgeprint, zoals de Amerikaanse kunstenaar Michael Mandiberg deed met Wikipedia? De Nederlandse versie daarvan is nu te zien.

Dan kun je je afvragen: waar staan we nu? Een vaststaande tekst wordt tegenwoordig gezien als betrouwbaar, maar traag reagerend op nieuws. Als eenrichtingverkeer. Een flexibele tekst is ongrijpbaar, kwetsbaar, maar wordt eerder als nieuws gezien. De toekomst van het lezen staat niet vast, maar sleutelwoorden zijn: connectie en interactie.

Internationale primeurs

Veel kunstenaars tonen in deze tentoonstelling hun werk voor het eerst in Nederland, van veel anderen is het geselecteerde werk voor het eerst te zien. Dat geldt voor de film bij het boek *2nd Hand Reading* (2014) van William Kentridge, maar ook voor het muzikale leesobject van de Amerikaanse activiste Mirabelle Jones, net als voor dat van Emmanuel en Mandiberg. Er zijn ook werken die een nieuwe presentatie hebben gekregen met toegevoegde elementen, zoals dat van de Nederlandse kunstenaars Carina Hesper en Elisabeth Tonnard.

Voor alle werken geldt dat ze in een bijzondere vormgeving zijn geplaatst en dat het uitdrukkelijk de bedoeling is om de boeken en schermen aan te raken, door te bladeren en op andere manieren persoonlijk te ervaren. Lezen blijft een intieme en vreemde ervaring die in Museum Meermanno eindigt met het verbazingwekkende *Print Wikipedia*-project van Michael Mandiberg en begint met de emotionerende film van William Kentridge.

Paul van Capelleveen

Agenda

Kijk voor de meest recente gegevens op www.meermann.nl of abonneer u op onze maandelijks digitale nieuwsbrief (klik op Aanmelden nieuwsbrief op de homepage).

Tentoonstellingen

- **t/m 4 maart 2018**
'De kunst van lezen. Van William Kentridge tot Wikipedia'
Onder de naam Huis van het boek presenteren Museum Meermanno en de KB, nationale bibliotheek van Nederland, in deze tentoonstelling ruim twintig installaties die als in een proeflokaal de bezoeker kennis laten maken met allerlei aspecten van het lezen.

BOEKZAAL

- **t/m 7 januari 2018**
'De Delftse Bijbel in context'
De Delftse Bijbel van 1477 is het oudste in het Nederlands gedrukte boek. In de Boekzaal is een presentatie te zien van alle exemplaren van dit boek uit de collectie van Museum Meermanno. Het boek wordt getoond in relatie tot de opkomst van de boekdrukkunst, boeken in de volkstaal, andere vroege gedrukte bijbels en vroege bezitters.

TWEDE VERDIEPING

- **t/m 7 januari 2018**
'Xtra small. Miniaturboekjes in Museum Meermanno'
Miniaturboekjes passen in je handpalm, soms zelfs op de top van je vinger. Voor boekbinders en drukkers is het kleine formaat een uitdaging. Het is een manier om hun kunde en handvaardigheid te etaleren. En dan vereist een echt mooi miniaturboekje naast heel veel vakmanschap ook veel creativiteit, smaak en verfijning in ontwerp en de gebruikte motieven en materialen. In de tentoonstelling 'Xtra small' toont het museum deze collectie waaraan zeer recent nog eens 120 unieke exemplaren zijn toegevoegd. Dat zijn de inzendingen voor de International Miniature Bookbinding Competition 2017 die de Stichting Handboekbinden samen met uitgeverij De Buitenkant en Museum Meermanno eind 2016 uitschreef.

HALVITRINE

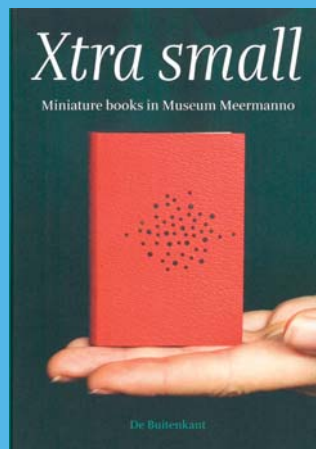
Het kalenderboek 365 + 1 days werd geheel belangeloos gemaakt en de inkomsten van het boek worden gebruikt voor het organiseren van projecten en activiteiten met betrekking tot Nederlandse grafische vormgeving en typografie voor ontwerpers, studenten en publiek. In de halvitrine zijn naast een aantal exemplaren van dit boek ook een aantal ontwerpschetsen van Karen Polder en Anke Broeren te zien.

ACTIVITEITEN

- **24 november**
boekpresentatie De Delftse Bijbel. Een sociale geschiedenis 1477 - circa 1550.
In zijn proefschrift over de Delftse Bijbel, het eerste in het Nederlands gedrukte boek, onderzocht boekhistoricus Mart van Duijn de vraag hoe dat boek totstandkwam en door wie het werd gelezen. Hij plaatst het binnen de emancipatie van de volkstalige Bijbel in de late middeleeuwen. De handelseditie van het proefschrift wordt op vrijdag 24 november in de leeszaal van Meermanno gepresenteerd. Wilt u hierbij zijn? Meldt u zich dan aan via publiciteit@walburgpers.nl.
- **25 november**
Workshop miniatuur boekbinden (voor volwassenen)
- **10, 17, 28 december en 4 januari**
Workshop Kitchen litho (voor kinderen)
- **3 januari 2018**
MiniBOEKfabriek (voor kinderen)
- **Januari 2018**
Nieuwjaarsreceptie voor de Vrienden.
- **leder weekend**
Open scriptorium en open drukkerij. Kijk voor meer informatie op de website!
- **2 of 9 juni 2018**
Vriendendag in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha (nabij Cuijk).

Museumwinkel

Bij de finissage van de tentoonstelling 'Declaring Reason' verscheen Jungeun Lee en Rudi van Delden (ontwerp), *Declaring Reason*. 3 June – 24 September 2017. Exhibition at Museum Meermanno House of the Book The Hague. Prijs: € 10

Xtra small. Miniature books in Museum Meermanno. uitgeverij De Buitenkant, ontwerp: Peter Verheul. Prijs: € 12,50.

Beste Vrienden,

Ondertussen ben ik alweer bijna vier maanden aan de slag in ons mooie museum. De eerste paar maanden hebben vooral in het teken gestaan van het leren kennen van de organisatie, mijn nieuwe collega's en de relaties. En een aantal van u heb ik ook al mogen ontmoeten op de Vriendendag op 27 augustus.

In zo'n eerste periode mag je nog vooral om je heen kijken, praten en observeren en dat heb ik dan ook gedaan. Wat me het opvalt, is de liefde en de passie voor het museum van mijn nieuwe collega's en van vele relaties om ons heen. Ook kan het museum gelukkig rekenen op de steun van een aantal trouwe schenkers en betrokken fondsen. Dat is denk ik ook de reden dat het museum in de afgelopen jaren, die niet gemakkelijk waren, zo goed is blijven draaien. Alle lof voor Rickey Tax en alle anderen die daar zo hard aan hebben gewerkt. Daarnaast werd ik getroffen door de prachtige collectie van Museum Meermanno. In mijn eerste dagen hebben de conservatoren mij meegenomen door het pand en de depots en het blijft een unieke ervaring om de boeken en andere collectiestukken van dichtbij te mogen bekijken. Natuurlijk geldt dat voor de Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, maar ook voor het eerste in Den Haag gedrukte boek (dat is volgend jaar trouwens vijfhonderd jaar geleden), de collectie oudheden en de schilderijen. Dat geldt ook voor de moderne collectie, die weer veel vaker een gevoel van herkenning en nostalgie oproept. Bij mij, maar zeker ook bij onze bezoekers. Mijn enthousiasme voor het museum is in de afgelopen tijd alleen maar groter geworden: Meermanno is een prachtig museum met een internationaal hoog aangeschreven collectie en een inspirerend verhaal en ik ben er ontzettend trots op dat ik directeur mag zijn van zo'n inspirerende instelling.

De komende maanden staat er veel te gebeuren. We zijn met zijn allen druk met de voorbereiding van de tentoonstellingen en andere activiteiten, maar bovenal met de officiële start van het Huis van het boek, ons samenwerkingsverband met de Koninklijke Bibliotheek. Verderop in deze editie van *Leeslint* sta ik hier wat langer bij stil. Ik hoor her en der dat u zich zorgen maakt over de rol van het fysieke boek in Museum Meermanno, zeker ook door de twee tentoonstellingen die eerder dit jaar georganiseerd werden. Ik kan u geruststellen: ook in de toekomst zal Museum Meermanno tentoonstellingen en andere evenementen blijven organiseren rondom het (bibliotheek) boek, maar het heden en de toekomst en de maatschappelijke

Schets voor de banier van De kunst van lezen, Karen Polder

relevantie gaan een nog grotere rol spelen. De afgelopen jaren waren spannende jaren voor het museum, voor de medewerkers, vrijwilligers en voor iedereen om ons heen. Door de plannen voor het Huis van het boek en de samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek zien wij de toekomst met heel veel vertrouwen tegemoet en we gaan hard aan het werk om alle ambitieuze plannen te verwezenlijken. Ik wens u alvast fijne feestdagen en ik hoop u in de komende periode regelmatig in het museum tegen te komen.

Sandra Bechtholt

Belicht en bewaard

Security Network Summerschool

Het gezelschap van CERL in de Boekzaal

Van 6 tot en met 8 september vond in de Koninklijke Bibliotheek de Security Network Summerschool van het Consortium of European Research Libraries (CERL) plaats. Een gevarieerd gezelschap van bibliotheek- en archiefmedewerkers deelde drie dagen ervaringen op het gebied van collectieveiligheid en diefstalpreventie. Voor het museum namen Rickey Tax en Erik Geleijns deel aan dit symposium, dat vooral bestond uit ervaringen in de verschillende instellingen. Naast (soms spectaculaire) verhalen over diefstallen ging het bijvoorbeeld ook over het gedrag van een typische boekendief (dat is er niet) en wat te doen bij calamiteiten zoals lekkages. Daarnaast waren er bezoeken aan de leeszalen van de KB en het Nationaal Archief, waar medewerkers

van die instellingen vertelden over hoe zij hun bezoekers ontvangen. Vragen die aan de orde kwamen waren bijvoorbeeld wat er ter inzage gegeven wordt en hoe de registratie verloopt van boeken en handschriften die aan bezoekers ter hand gesteld worden (veel instellingen beschikken over een precisieweegschaal). Ook de veiligheid rond bruiklenen en tentoonstellingen kwam aan de orde. Hoewel er niet direct acties voor het museum uit voortvloeiden, was het heel nuttig om te horen hoe men in allerlei verschillende instellingen met de veiligheid van de collectie omgaat. Om iets te laten zien van hoe een en ander in Meermanno geregeld is, gaven Rickey en Erik aan het eind van de eerste dag het gezelschap een presentatie op de Boekzaal.

Museumnacht

Zaterdagavond 21 oktober opende Meermanno tijdens de Museumnacht Den Haag wagenwijd zijn deuren voor een kleine 400 culturele nachtbrakers. Zij konden genieten van een zinderend programma met een knipoog naar het gezamenlijke thema 'Freak like Me'. In het hele museum was het thema terug te vinden. Conservator Oude Collecties Erik Geleijns toonde op de zolder middeleeuwse handschriften vol fabeldieren. Handboekbinder en boekrestaurator Karin Cox verzorgde minitours langs de honderden miniatuurboekjes in de tentoonstelling 'Xtra small'. Natuurlijk konden bezoekers ook zelf aan de slag. Onder leiding van ons team museumdocenten konden ze 'freaky' maskers maken of schilderen met een twist. Dat laatste was wel een hele uitdaging, want schilderen met een kwast op je hoofd of voet bleek geen gemakkelijke opgave. Tussen de gewone en vaak nietsvermoedende bezoekers door dook 'art performer' Yvette Teeuwen op die de bezoekers onverwacht 'bezong' in een soort oertaal. Een Freaky Fotoshoot mocht ook niet ontbreken. Veel bezoekers trotseerden hun angst en namen plaats in de stoel van de toch wat vreemde 'dokter Schleutelbheeeen'. Dat leverde veel griezelig mooie foto's op. In de tuin vlogen discohits en medleys je om de oren, want daar kon men met een drankje volop genieten van coverband Disco & Zo. Natuurlijk konden daar nummers als 'Le Freak' niet ontbreken. Het team van Meermanno kijkt terug op een succesvolle avond en verheugt zich nu al op volgend jaar.

Deelnemers aan het schilderen met een twist tijdens de Museumnacht

Eerstelijnsconservering

De conservering van het Saldenarchief

Op 24 oktober zijn Maik Gerritsen en Yukina Uitenboogaart van DP Conservation begonnen met de eerstelijnsconservering en het herverpakken van het archief van Helmut Salden, een van de belangrijkste boekvormgevers in Nederland. Eerstelijnsconservering betekent dat de individuele stukken worden behandeld

voor zover dat noodzakelijk is voor het conserveren en stabiliseren van de objecten. De veelvuldig door Salden gebruikte, maar inmiddels loskomende tape wordt verwijderd en losrakende delen van het object worden met Japans papier en stijfjesel op dezelfde plek vastgezet. Losse stukken die niet teruggeplaatst kunnen worden, worden apart geborgen.

Vuil, vouwen, kreukels en scheuren worden verwijderd, gevlakt of gerepareerd. Het archief wordt vervolgens herverpakt in dozen geschikt voor bewaring op lange termijn. Het project zal zeker een half jaar in beslag nemen en is mogelijk gemaakt door een genereuze particuliere schenking.

Master Library Sciences

Op 4 september bezocht een groep studenten van de Master Library Sciences van de University of Washington Den Haag. Na een intensief ochtendprogramma in de Koninklijke Bibliotheek o.l.v. Erik Boekesteijn werden zij in de middag in Museum Meermanno ontvangen voor een rondleiding en aansluitend een borrel.

Studenten van de Washington University in de leeszaal

Verjaardag

Op 8 september vierde Jan Gielkens, vriend van het museum, zijn 65e verjaardag in Museum Meermanno. Helaas ontbreken er foto's van het feest, maar dat betekent volgens de jubilaris dat het erg gezellig was, dat de gesprekken goed waren en dat de aanwezigen goed werden beziggehouden door het lekkere eten en de boeiende rondleidingen van Erik Geleijns en Rickey Tax.

Xtra Small: Miniatuurboeken in Meermannano

Niet minder dan 300 miniboekjes zijn nog tot 7 januari te bewonderen op de tweede verdieping van het museum. Behalve in de 'Thurkowskamer', waar de prachtige miniatuurbibliotheek van Guus en Luce Thurkow staat, zijn ook in de Aanwinstenzaal en de Rode Zaal miniatuurboeken te bewonderen. Aanleiding is de internationale bindwedstrijd die vorig jaar werd uitgeschreven door de Stichting Handboekbinden, Uitgeverij De Buitenkant en Museum Meermannano. In de vorige Leeslint heeft u al kunnen lezen dat meer dan 200 binders zich inschreven en dat uiteindelijk 155 miniboekjes werden ingestuurd. De jury boog zich in mei over de inzendingen en op 1 oktober vond de prijsuitreiking plaats. Winnares werd Lang Ingalls (Crested Butte, Colorado, USA) met een prachtig bandje van geperforeerd rood geitenleer. Ze werd gevolgd door Ton Boeren (Rijswijk), met een boekband in de vorm van een miniatuurpallet, en Guadalupe Roldan Morales (Rivas Vaciamadrid, Spanje) met een bandje van ingelegd zwart kalfsleer.

Miniatuurboeken uit de eigen collectie

Het leek ons leuk om de inzendingen voor de wedstrijd in de context te plaatsen van de verzameling miniatuurboeken van het museum. In de Thurkowskamer en de Aanwinstenzaal richtten we vitrines in met een dwarsdoorsnede uit die verzameling. Zo zijn er heel kleine handgeschreven getijdenboeken en mini-incunabelen uit de vijftiende eeuw te zien. Het kleinste handschriftje uit het museum ligt er ook: een zestiende-eeuwse Italiaanse verzameling van de 48 wonderen verricht door de heilige Antonio Manzoni, bijgenaamd Il Pellegrino ('de pelgrim'). Het is afkomstig uit de verzameling miniatuurboekjes die het museum verwierf van de Amsterdamse antiquaar Abraham Horodisch. Ook het exemplaar van het *Bloemhofje* is te zien; dat boekje, dat in 1673 in Middelburg gedrukt en gebonden werd, was tot 1891 het kleinste gedrukte boekje ter wereld, met een zetspiegel van 7 x 13 mm. In Middelburg was het gebruikelijk dat nieuwe leden van het boekverkopers-

Alle inzendingen zijn te zien in de Rode Zaal. Het is een feestje om alle verschillende bindwijzen en gebruikte materialen en bijzondere ideeën bij elkaar te zien. Sommige boekjes zijn voorzien van fraai inlegwerk, andere zijn uitgevoerd in bijzondere materialen zoals kunststof en metaal, maar allemaal getuigen ze van veel creativiteit en vakmanschap. De meeste boekjes worden na de tentoonstelling opgenomen in de collectie van het Museum. De boekjes zijn gefotografeerd door Jos Uljee (Koninklijke Bibliotheek) en opgenomen in de catalogus *Xtra Small. Miniature books in Museum Meermannano*.

en drukkersgilde een miniboekje bonden om toegelaten te worden. Waarschijnlijk is ons exemplaar van het *Bloemhofje* de meesterproef van zijn drukker, Benedictus Schmidt.

Het binden van een miniatuurboekje was (en is) ook elders een manier voor een boekbinder om te laten zien wat hij of zij kan. Een heel bijzonder stuk uit de oude collectie is een boekje dat in 1719 in Den Haag gedrukt werd, waar het werd gebonden door Pieter van Grootveld. Het is een Haags miniatuurbijbeltje dat in

roodbruin marokijn met goudstempeling is gebonden, met twee kleine, maar zeer gedetailleerd uitgevoerde gouden sloten.

Door technische verbeteringen konden in de negentiende eeuw steeds kleinere lettercorpsen worden gebruikt. Met de beroemde 2,5-puntsletter uit de jaren 1820 van Henri Didot Le Vieux werd in 1900 door de firma Enschedé in Haarlem het *Evangile de Notre Seigneur Jesus-Christ selon Saint-Matthieu* gedrukt. In de tentoonstelling zijn de herdrukken uit 1937 en 1989 te zien, gemaakt van het staande zetsel. Ook de uitvinding van de lithografie en de fotografie hebben grote invloed op de productie van miniatuurboeken. Door verkleining langs fotografische weg konden de lettergrootte en het formaat van de boekjes drastisch worden gereduceerd. Een voorbeeld hiervan is *The Smallest English Dictionary in the world* die in 1893 door David Bryce and Son in Glasgow werd uitgegeven. Het zetsel werd fotografisch verkleind tot een grootte van ca. 1 punt en was met het blote oog niet meer leesbaar. Het boekje werd dan ook geleverd in een metalen doosje met ingebouwd vergrootglas. Er ontstaat zelfs

als reclamemiddel, vanzelfsprekend door drukkerijen, boekbinders, uitgevers en andere boekgerelateerde organisaties. Zo bracht Wolters-Noordhoff in 1982 de *Boskabouter* uit, een *Bosatlas* van 9 bij 7 cm.

Naast commerciële uitgaven worden er prachtig verzorgde uitgaven in een beperkte oplage gemaakt. In 1923 drukte de befaamde Ashendene Press voor het poppenhuis van Queen Anne een unieke uitgave van Horatius' *Carmina Sapphica*. In de tentoonstelling is een proefdruk van deze uitgave te zien. Vanzelfsprekend zijn er in de tentoonstelling miniatuurboeken van de Nederlandse margedrukkers en van Uitgeverij Philip Elchers te zien, alsmede unica gemaakt voor de prachtige *Biblioteca Thurkowiana Minor* en verjaardagsboekjes die Alice Garman maakte voor haar echtgenoot Abraham Horodisch.

Rickey Tax en Erik Geleijns

een categorie ultra-microminiaturen, voor boekjes kleiner dan 6,35 mm. Hieronder zijn vier boekjes die in 1952 door Waldmann und Pfitzner werden uitgegeven, waaronder *Die Olympische Eid*. Tot 1964 waren dit de kleinst bekende boeken met een paginaformaat van ongeveer een halve centimeter in het vierkant. Met de nieuwe productiemethoden groeit het aanbod van miniatuurboeken aanzienlijk. In de tentoonstelling zijn o.a. voorbeelden te zien van kinderboekjes, almanakken en religieuze tractaatjes. Miniatuurboeken worden vanaf het eind van de negentiende eeuw ingezet

1. Geert Mak, *The Island*. Boekband van Lang Ingalls, 2017
2. Geert Mak, *The Island*. Boekband van Ton Boeren, 2017
3. Geert Mak, *The Island*. Boekband van Hans Buddendijk, 2017
4. *Miniatuurbijbel*. Boekband van Pieter van Grootveld, 1719
5. *Miniatuurboekjes* uitgegeven door Waldmann und Pfitzner, 1952

Huis van het boek

Iedere vier jaar dienen de Rijksgesubsidieerde musea, podia, muziek- en toneelgezelschappen hun plannen in bij de Raad voor Cultuur. De Raad stelt op basis van al deze plannen de adviezen op voor het Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, waarna het Ministerie de subsidie voor de komende subsidieperiode vaststelt. Museum Meermanno heeft voor de subsidieperiode 2017 - 2020 een plan gemaakt samen met de Koninklijke Bibliotheek, waarin verregaande samenwerking tussen de twee partijen onder de naam 'Huis van het boek' wordt voorgesteld. Gelukkig volgde in november 2016 een positief advies op het plan en konden we aan de slag met de uitvoering van de ideeën. Het museum en de KB gaan dus samenwerken onder de naam Huis van het boek. Maar wat houdt dit nu in, wat verandert er en wat zijn de activiteiten die we gaan ontplooiën? In dit stuk zal ik trachten enige duidelijkheid te scheppen. Even vooraf: we krijgen in Meermanno regelmatig de vraag of het museum en de Koninklijke Bibliotheek gefuseerd zijn. Dat is niet het geval. Museum Meermanno blijft zelfstandig voortbestaan. Alleen op Raad van Toezicht-niveau heeft er een bestuurlijke fusie plaatsgevonden.

Het Huis van het boek richt zich op het verleden van het boek maar evenzeer op de toekomst en het heden. Het boek is immers volop in beweging. Door digitalisering, ontlezing en het internet zijn het spannende tijden in de wereld van het boek. In de missie van het Huis van het boek wordt dat als volgt verwoord:

Het Huis van het boek verbindt mensen rond de culturele, maatschappelijke en historische betekenis van het boek. Het onderzoekt zijn verschijningsvormen, stimuleert het experiment en bevordert het onderzoek naar zijn toekomst.

Een zeer belangrijk onderdeel van het Huis van het boek is de ontwikkeling naar een netwerkmuseum. Nu is dit een heel hip begrip en vrijwel iedere organisatie die we het vragen, zal ook roepen dat ze een open netwerk wil zijn, maar in het Huis van het boek willen we dit echt betekenis geven. Het doel van het museum en de KB is om heel Nederland te bereiken en heel Nederland te vertellen over het belang van boeken en de toekomst van boeken. Dat kan alleen door samen te werken met al die andere organisaties die zich met boeken bezighouden, zoals de CPNB, uitgeverijen, kunstacademies, ontwerpers etc. Wellicht de belangrijkste partners uit het plan zijn

Theo de Nooij

de openbare bibliotheken. Dat zijn immers plekken waar iedereen in Nederland vroeg of laat naar binnen loopt, als lezer, voorlezer of voor een van de vele andere functies van bibliotheken zoals belastingadvies of toegang tot het internet.

Wat betekent dit nou in de praktijk? Het plan beschrijft drie paden die we volgen:

Het Huis van de baron
Het huis in beweging
Het digitale huis

Het Huis van de baron

In het Huis van de baron organiseren Museum Meermanno en de Koninklijke Bibliotheek tentoonstellingen, lezingen en andere activiteiten voor kleine groepen. Daarnaast is het Huis van de baron het kloppend hart van het plan. Het is als het ware een laboratorium voor experimenten en onderzoek naar de toekomst van het boek en een locatie om andere liefhebbers en kenners te ontmoeten. Dat kan bij presentaties en tentoonstellingen zijn maar ook bij lezingen of workshops.

Het huis in beweging

Zoals gezegd, is het Huis van het boek een echte netwerkorganisatie met als doel een zo groot mogelijk publiek te bereiken. Daarom trekken we het land in en werken we onder andere samen met openbare bibliotheken. Voor de bibliotheken gaan we interessante tentoonstellingen maken, workshops aanbieden en educatieve pakketten maken over de maatschappelijke relevantie, het heden, verleden en de toekomst van

het boek. Het museum heeft al veel ervaring met het maken van tentoonstellingen op locatie. Zo was de reizende tentoonstelling over Fiep Westendorp bij maar liefst 85 bibliotheken te zien.

Het digitale huis

De KB en het museum hebben bijzondere en omvangrijke collecties. De collecties van Museum Meermanno zijn echter voornamelijk op locatie en fysiek te raadplegen. Wij vinden het van groot belang dat zoveel mogelijk mensen van onze collecties kunnen genieten en voor onderzoek kunnen gebruiken. Om dit mogelijk te maken bouwen we in het kader van het Huis van het boek samen een online platform. Het digitale platform presenteert liefst zo visueel mogelijk de collecties van de beide instellingen.

Ons eerste grote project in het kader van het Huis van het boek is de tentoonstelling 'De kunst van lezen'. Collega Paul van Capelleveen vertelt meer hierover in deze editie van *Leeslint*. Bij deze tentoonstelling maken we ook een mobiele tentoonstelling, eigenlijk een voorproefje van de tentoonstelling die we uitlenen aan een aantal bibliotheken, te beginnen met de Centrale

Bibliotheek in Den Haag. Zo is deze tentoonstelling een mooi beginpunt van het Huis van het boek. In 2018 wordt deze tentoonstelling gevolgd door een tentoonstelling over erotische literatuur in Nederland, een spannende tentoonstelling over macht, censuur en de gebruiker van deze pittige lectuur, maar hierover in een later stadium meer.

In het komende jaar gaan we verder met de uitvoering van de plannen. In eerste instantie richten we ons hierbij op de gezamenlijke tentoonstellingen, de samenwerking met de openbare bibliotheken, educatie voor scholen in heel Nederland en het digitale platform. Natuurlijk deel ik de voortgang van het Huis van het boek, de successen en de zoektocht graag met u in komende edities van *Leeslint*.

Sandra Bechtholt

Inspiratie voor de oudheden

Museum Meermanno biedt regelmatig een plek aan stagiairs van allerlei opleidingen. De afgelopen jaren werkten ze onder andere mee aan tentoonstellingen en het catalogiseren van delen van de collectie. Sinds september is een stagiaire uit Deventer in het museum bezig met haar afstudeerproject. Hieronder komt ze zelf aan het woord.

Mijn naam is Aletta Sanders. Ik ben studente archeologie aan de Saxion Hogeschool te Deventer. Eind augustus ben ik gestart met mijn scriptiewerk bij Museum Meermanno. Het doel van mijn onderzoek is het opstellen van een inspiratieboek voor het museum met daarin verschillende ideeën om de tentoonstelling van de oudheden en de familieportretten te vernieuwen. Daarnaast doe ik onderzoek naar vernieuwende tentoonstellingstechnieken, zoals het gebruik van een museumapp, touchscreens als informatiebord en de mogelijkheden van Augmented Reality. Inmiddels heb ik een selectie gemaakt van de objecten in de achterzaal van het museum. Ik vind het erg interessant om over al deze vernieuwende technieken te leren en uit te zoeken welke wel en welke niet geschikt zouden zijn voor Museum Meermanno. Musea zijn er in allerlei vormen en maten, en wat voor het ene museum wel goed zou werken is voor een ander museum juist weer niet geschikt.

Museum Meermanno is in mijn ogen een heel leuk museum, zowel om voor te werken als om te bezoeken. Natuurlijk is het pand waarin het museum zit heel aantrekkelijk en de grote collectie boeken maakt iedereen die een beetje van boeken houdt enthousiast. Maar de negentiende-eeuwse museumopstelling en vitrines met daarin een brede verzameling oudheden is uniek. In zijn testament heeft de Baron opgenomen dat er geen objecten aan zijn collectie mogen worden toegevoegd, en hoewel dit als grote belemmering kan worden ervaren door een museum zorgt het er bij Museum Meermanno juist voor dat de bezoeker wordt meegenomen in de leefwereld van een negentiende-eeuwse verzamelaar.

In de tijd waarin de Baron leefde, vonden de eerste archeologische opgravingen en expedities plaats. Men begon met een wetenschappelijke blik naar objecten uit de oudheid te kijken en door het onderzoek sindsdien is onze kennis van die objecten alleen maar gegroeid. Dat maakt het extra interessant om de opvattingen van de Baron over bepaalde objecten te vergelijken met wat we er nu over weten. Zo weten we nu bijvoorbeeld dat een aantal van de tegels uit de Romeinse tijd die gevonden zouden zijn in de ruïne van de Brittenburg, het Romeinse castellum aan de kust bij Katwijk, daar waarschijnlijk nooit hebben gelegen. Omdat die tegels lange tijd aan zout zeewater blootgesteld zouden moeten zijn geweest, zou je er zout in verwachten. Tests door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hebben echter uitgewezen dat de tegels geen zout bevatten en dus waarschijnlijk niet uit de Brittenburg afkomstig zijn. Voor de Baron maakte een toeschrijving aan de Brittenburg de objecten bijzonderder en kostbaarder, en het was voor hem erg lastig om te kunnen bepalen welke vondsten echt en welke nep waren. Het is dan ook niet verassend dat de Baron een aantal vervalsingen in zijn collectie heeft. Maar juist zulke verhalen geven de collectie extra charme. Het is een unieke collectie van een negentiende-eeuwse verzamelaar, met foutjes en al. Dat ieder object zijn eigen verhaal heeft, maakt mijn onderzoek ook des te leuker. Die verhalen bij elkaar schetsen niet alleen ons beeld van de oudheden, maar ook dat van de Baron, zijn verzameldrift en zijn tijdgenoten.

Aanwinsten

Weg van woorden

'I am a child of books. I come from a world of stories and upon my imagination I float'.¹ Met deze zin opent het boek *A Child of Books*, waarin lezer en kijker door het boekenkind worden uitgenodigd de verbeelding te laten spreken met behulp van klassieken uit de literatuurgeschiedenis. Het plan van boekkunstenaar Sam Winston en illustrator Oliver Jeffers om samen een boek te maken dateert uit september 2011. Vijf jaar werkten zij samen aan de tekst en de bijbehorende beelden. Het beeld bestaat deels uit tekeningen van Jeffers, deels uit typografie van Winston. Zo wordt de zee waarop het boekenkind komt aanzien verbeeld door golven van toepasselijke zinsneden uit o.a. *Twintigduizend mijl onder zee*, *Robinson Crusoe* en *Gulliver's reizen*, en wordt een weg gevormd uit een tekstfragment uit *Alice in Wonderland*. Het boek verscheen in 2016 en is inmiddels in 17 talen vertaald, waaronder Catalaans, Chinees en Nederlands. In 2017 won het de Bologna

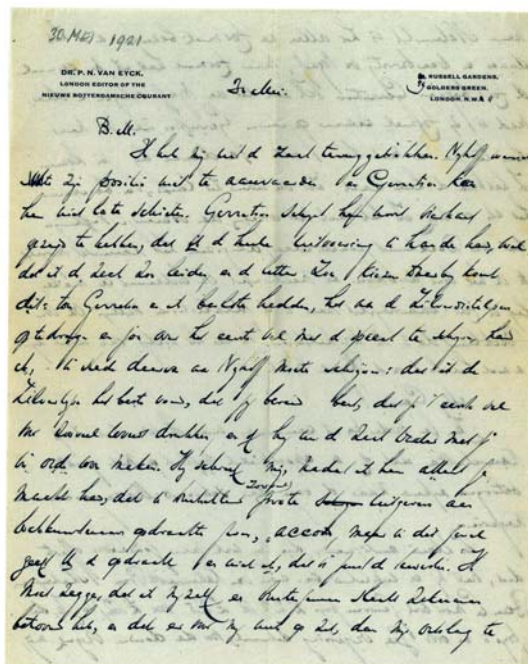
Oliver Jeffers en Sam Winston, *A child of books*, London: Arc Artist Editions, 2016

Ragazzi Award in de categorie Fictie, een prestigieuze internationale prijs voor kinderboeken. Museum Meermanno kocht de zogenaamde Fine Print edition, uitgebracht in een cassette in 80 exemplaren. Naast een door de auteurs

gesigneerd exemplaar bestaat deze cassette uit een werkboek met correspondentie en schetsen, waarin de totstandkoming van de uitgave te volgen is en 19 losse prints van het boek. Van Sam Winston ontvingen wij nog een extra proef van een niet uitgebrachte illustratie van de zee van woorden.

'My Gawd!!'

Sinds 1951 wordt het archief van Jean François van Royen in Museum Meermanno bewaard. Hierin bevinden zich ook enkele tientallen brieven van P.N. van Eyck. Samen met Jan Greshoff en J.C. Bloem richtte Van Eyck de eerste Nederlandse private press, De Zilverdistel, op. Van Royen sloot zich later bij deze onderneming aan. Onlangs kocht Meermanno een nog onbekende brief van Van

Brief van P.N. van Eyck aan J.F. van Royen, Londen, 30 mei 1921

Eyck aan Van Royen, gedateerd 30 mei 1921. De brief werd door Van Eyck verzonden vanuit Londen, waar hij correspondent was voor de *Nieuwe Rotterdamse Courant*. Hij gaat hoofdzakelijk over een voorgenoemen uitgave van een boek ter ere van W.A. Deterding, toenmalig president-directeur van de Koninklijke Shell. De secretaris van Deterding, Carel Gerretson (als dichter bekend onder de naam Geerten Gossaert) had Van Eyck hierover benaderd. Het boek zou bij Martinus Nijhoff in Den Haag worden uitgegeven. Uit de brief blijkt dat Van Eyck en Gerretson hadden besloten de technische verzorging van het boek aan De Zilverdistel over te dragen, maar dat uitgever Wouter Nijhoff zich niet in de gang van zaken kon vinden. Hierop besloot Van Eyck zich uit het project terug te trekken. Verbitterd schrijft Van Eyck aan zijn 'Beste makker' dat hij vaak aan hun gezamenlijke manifest *Over Boekkunst* moest denken. 'Maar aangezien het kennelijk mogelijk is van het boek der Koninklijke een meesterwerk der boekkunst te maken, ligt de fout waarschijnlijk meer in de idealistische stellingen van *Over Boekkunst* dan in de werkelijkheid! (...) My Gawd!! (...) Ik wou dat ik op Kamschatka zat of een appetijtelijk biefstuk op(?) met groote vetoogen kijkend naar de oogden der schoonste Madagascaraansche negerin'. Gerretsons *Geschiedenis der 'Koninklijke'* werd uiteindelijk tussen 1932 en 1973 in vijf delen uitgegeven, waarvan de laatste twee delen postuum.

1. Ik ben een Boekenkind. Ik kom uit een wereld van verhalen en ik reis rond de golven van mijn fantasie (vertaling: Berd Ruttenberg).

Raadsels rond een missaal

Overschilderde helm op fol. 7 van het handschrift

Een van de mooiste middeleeuwse handschriften in de collectie van Museum Meermanno is het veertiende-eeuwse Missaal van Arnold van Rummen. Het bevat onder andere een paginagrote kruisigingsminiatur en prachtige verluchtingen bij de maanden in de kalender. Enkele jaren geleden werd het handschrift bestudeerd door Caroline Watson, hoogleraar kunstgeschiedenis aan Furman University in Greenville, South Carolina. Onlangs stuurde ze een artikel waarin ze haar bevindingen samenvat. Hieronder volgt een Nederlandse samenvatting.

Handschrift 10 A 14 in Meermanno is het winterdeel van een missaal, een boek met de teksten van de mis, dat gemaakt werd in opdracht van Arnold van Rummen. 'Winterdeel' betekent dat ons handschrift alle teksten bevat die in de herfst en winter werden gelezen; het zomerdeel van hetzelfde missaal wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek van België. Het handschrift is uitzonderlijk mooi verlucht. Er staan een kruisigingsminiatur en talloze kleinere miniaturen, versierde initialen en margeversieringen in. Aan het eind van het handschrift zijn twee Latijnse colofons aangebracht, in twee verschillende handen, die in vertaling als volgt luiden: 'In het jaar 1366, op de zaterdag na Maria-Geboorte (8 september), werd dit boek voltooid door Laurens, priester en verluchter uit Antwerpen, verblijvende te Gent' en 'Arnold van Rummen, baron van Quaetbeecke, liet dit boek zo schrijven en verluchten ter ere van God en de Heilige Kerk'.

Loonse Successieoorlog

Arnold van Rummen was een belangrijk persoon in de veertiende-eeuwse Nederlanden. Door zijn ouders was hij gerelateerd aan de machtigste families in de regio. Bovendien erfde hij hun bezittingen, die hij nog

Engel met overschildering op fol. 22 van het handschrift

vermeerderde door zijn huwelijk met Elisabeth van Lierde, vrouwe van Somerghen en Eeklo, de halfzuster van Lodewijk II graaf van Vlaanderen. Arnold was in dienst van hertog Wenceslaus van Brabant, maar ambieerde de titel van Graaf van Loon. Hij raakte betrokken bij de Loonse Successieoorlog, maar zijn tegenstander, de prins-bisschop van Luik, bleek te sterk. In

1365 werd het kasteel van Arnold in Rummen verwoest en hij vluchtte met zijn vrouw naar Gent. Zij overleed daar in maart 1366, waarop Arnold naar Luik vertrok.

Er zijn aanwijzingen dat deze gebeurtenissen invloed hadden op zijn missaal. Het lijkt erop dat het boek voor hem gemaakt werd, maar niet lang in zijn bezit bleef. De verluchting van het handschrift is in verschillende stadia gemaakt: ongeveer tweederde van de verluchtingen werd geproduceerd door twee kunstenaars in de jaren 1345-1350. Om onbekende redenen lag het werk aan het handschrift daarna stil, totdat het in de jaren 1360 door twee andere kunstenaars werd voltooid. Laurens de priester was een van hen.

Wapens

In beide periodes zijn Arnolds wapens aangebracht in de verluchtingen en in beide komt zijn helm voor waaraan struisvogelveren ontspruiten. Op een van de eerste bladen van het handschrift zijn die veren nog te zien, terwijl de helm is overgeschilderd. Hetzelfde geldt voor de prachtig verluchte bladzijde waarop een geboortescene te zien is: de engelen in de hoeken hebben elk een bladrank vast met blauwe, oranje en roze bloemen. Die bladranken zijn overschilderingen: oorspronkelijk was ook in de hoeken een helm geschilderd. Rechtsonder is nog een restant te zien van witte veren, en de bladrank is geschilderd over de zwart met rode mantel die aan de helm bevestigd is.

Waarom Arnolds helm werd overschilderd is niet duidelijk. De stijl van de gebruikte motieven in de overschilderingen is die van de jaren 1360 of kort daarna. Misschien moest Arnold het handschrift afstaan na de voor hem rampzalig verlopen Loonse Successieoorlog; het feit dat zijn beeltenis ook is verwijderd uit de kruisigingsminiatur kan een aanwijzing in die richting

zijn. In die miniatuur was hij oorspronkelijk knielend afgebeeld tegenover een vrouw, vermoedelijk Elisabeth. Het is eveneens mogelijk dat het handschrift in het bezit kwam van Arnolds neef Lodewijk van Male, de halfbroer van de overleden Elisabeth. Dat zou verklaren waarom haar beeltenis is gehandhaafd.

Verder onderzoek

Het Missaal van Arnold van Rummen heeft nog niet al zijn geheimen prijsgegeven. Caroline Watson heeft dan ook aangekondigd dat ze in 2018-2019 uitgebreid onderzoek komt doen naar het handschrift met als doel er een boek over te schrijven. Wordt vervolgd.

Enquête onder de Vrienden van Museum Meermannno

In het vorige nummer van *Leeslint* was een enquête-formulier voor de Vrienden van Museum Meermannno bijgesloten. Het vriendenbestuur wil graag inzicht krijgen in de voorkeuren van de Vrienden om te kunnen vaststellen op welke manier(en) de betrokkenheid van de Vrienden bij Museum Meermannno vergroot kan worden.

In totaal ontvingen we 148 ingevulde formulieren terug en dat is een verheugend aantal en op zich al een teken van de betrokkenheid van onze Vrienden. Het is gebleken dat iets minder dan de helft van de reacties afkomstig is uit de vier grote steden: Den Haag, Amsterdam, Utrecht en Rotterdam. Het zwaartepunt ligt om voor de hand liggende redenen in Den Haag. Iets meer dan de helft is afkomstig vanuit het hele land en bleek geografisch redelijk gespreid te zijn. Dit beeld van de herkomst van de reacties is redelijk vergelijkbaar met de verdeling binnen het totaal van onze Vrienden.

Ongeveer een derde bezoekt ons Museum meerdere keren per jaar, een iets groter deel komt zeker eenmaal per jaar naar het museum en de rest zelden. Het deelnemen aan de Nieuwjaarsbijeenkomst en Vriendendag scoorde lager: De vrienden die (bijna) altijd danwel af en toe komen ligt op ongeveer de helft. De andere helft gaf aan 'nooit' te (kunnen) komen. Voor de 'zelden of 'nooit' categorieën is er vaak samenhang met de afstand tot Museum Meermannno en/of de leeftijd. Als we kijken naar de leeftijdsopbouw van de respondenten, kan vastgesteld worden dat de meeste Vrienden in de leeftijdscategorie tussen 60 en 79 jaar vallen: 73%. De groep vanaf 80 jaar en de groep jonger dan 60 jaar zijn ongeveer even groot. Dit geldt zowel voor onze Vriendinnen als onze Vrienden. Hoewel deze verdeling wel te verwachten viel, betekent het wel dat we moeten proberen om meer jongeren bij de Vrienden van Museum Meermannno te betrekken om de continuïteit van onze steun aan het museum veilig te stellen.

Gevraagd naar welke activiteiten voor onze Vrienden de voorkeur uitgaat (en daar waren uiteraard meerdere antwoorden mogelijk), bleek dat voordrachten over handschriften en incunabelen, lezingen over boekgeschiedenis en rondleidingen bij bijzondere tentoonstellingen de grote favorieten waren, op enige afstand gevolgd door presentaties over de totstandkoming van boeken (How we made) en verhalen over de 'Grand Tours' waar Baron Van Westreenen en workshops typografie, drukken en kalligrafie.

Er kwam ook een hele lijst met suggesties voor andersoortige activiteiten, meestal wel in de vorm van voordrachten of workshops: ontstaan en ontwikkeling van het schrift en het boek. Kalligrafie, letterontwerpen, boekbanden en kunststromingen, boekvormgeving, boekrestauratie, grafiek en ex-libris, boekillustraties, belangrijke boekverzamelingen en bibliotheken, kunstenaarsboeken, iets met muziek erbij, excursies zoals die naar het Cromhouthuis en de Artisbibliotheek. Met deze suggesties gaat het bestuur zeker aan de slag.

Tot slot vroegen we ook uw mening over een mogelijke verhoging van de Vriendenbijdrage. De financiële ondersteuning van Museum Meermannno door de Vrienden is uiteraard geheel afhankelijk van de Vriendenbijdragen. De huidige jaarlijkse bedragen, voor Vrienden € 25, Begunstigers € 50 en Vrienden voor het leven (eenmalig) € 500 zijn sinds jaar en dag niet aangepast. In de enquête werden bedragen gesuggereerd van € 40 voor Vrienden en € 60 voor Begunstigers. Meer dan 80% van de Vrienden gaf aan hier geen moeite mee te hebben. Voor de overige respondenten zou dit een reden kunnen zijn om te stoppen met hun bijdragen. We zullen daarom de Vriendenbijdragen weliswaar verhogen, maar wel de vrijheid laten om die wat bescheidener te houden.

Frits Mulder

Vriendendag 2017

Op zondag 27 augustus vond de jaarlijkse Vriendendag plaats. In het koetshuis van Museum Meermanno heette voorzitter Claudine Chavannes-Mazel de Vrienden van harte welkom.

Daarna werd de nieuwe directeur van Museum Meermanno, Sandra Bechtholt, geïntroduceerd. In het voorgaande nummer van Leeslint heeft u reeds kennis met haar kunnen maken. De afgelopen periode heeft Sandra Museum Meermanno beter leren kennen. Het meest opvallend voor haar was het enthousiasme en de passie van de medewerkers voor het museum. Alle lof voor waarnemend directeur Rickey Tax en alle anderen die in de afgelopen jaren zo hard hebben gewerkt.

Momenteel nog te zien en onderdeel van het programma vandaag is de tentoonstelling 'Declaring Reason', een samenwerking met de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag. 'Declaring Reason' sluit volledig aan bij de plannen voor de komende jaren, waarin Museum Meermanno in nauwe samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek en andere partners uit het netwerk een werkplaats wil zijn waar de maatschappelijke functie en betekenis van het boek worden onderzocht.

Het eerste project voor het Huis van het boek zal in november worden geopend. De tentoonstelling 'De kunst van lezen' – i.s.m. conservator Paul van Capelleveen van de KB – zal een twintigtal intrigerende installaties tonen. In het voorjaar van 2018 wordt zij gevolgd door een tentoonstelling over erotische boeken. Het Huis van het boek is natuurlijk meer dan alleen de tentoonstellingen in Museum Meermanno. In de komende maanden zal hieraan samen met de Koninklijke Bibliotheek en aan de hand van het activiteitenplan verder vormgegeven worden.

Na deze woorden van de voorzitter en de directeur was het tijd voor een aangename lunch in de zonnige tuin van het museum. Daarna volgde het middagprogramma.

In de Boekzaal toonde conservator Oude Collecties Erik Geleijns onder grote belangstelling verschillende handschriften en boeken op de hand. Zo werd het eerste in Den Haag gedrukte boek getoond, 'Die wandelinghe der bloemen' uit 1518. Ook het topstuk uit 1332, de Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, mocht zeker niet ontbreken. Daarnaast kwamen ook onbekende objecten voorbij, zoals een catalogus van een onbekende Rotterdamse boekhandel uit 1738 en de kladboeken van de Haagse boekverkoper Pieter van Cleef.

In de tussentijd gaven drukkers Henk Uitenhout en Jaap Andela op de zolder van het museum een demonstratie aan de drukpers. Een speciaal voor deze dag vervaardigde prent lag klaar voor iedere bezoeker.

In het koetshuis toonde hoofd Collectiebeheer Rickey Tax bijzondere stukken die met steun van de Vrienden zijn aangekocht. Waaronder een aantal originele sjablonen van H.N. Werkman voor 'Sabbatgesänge', een prachtige collectie houtblokken voor de uitgave 'Preludium' en twee proefdrukken van een nooit gerealiseerde rijmprent voor August Henkels. Daarnaast zagen we een aantal karakteristieke omslagontwerpen van Eppo Doeve voor uitgeverij Het Spectrum, een brief uit 1921 van P.N. van Eyck aan J.F. van Royen en diverse archivalia van John Buckland Wright.

Anke Broeren

Nieuwe Vrienden

Mevrouw A. van der Vliet-van der Pligt, Vlaardingens

De heer Ton Leenhouts, Den Haag

De heer H.R.P.C. van der Vlugt, Gouda

Conservator Erik Geleijns toont de Rijmbijbel tijdens de Vriendendag op 27 augustus

Colofon

Leeslint is een halfjaarlijkse uitgave van Museum Meermanno | Huis van het boek. Leeslint wordt gratis toegezonden aan de Vrienden van het museum.

Alle correspondentie te richten aan de redactie van Leeslint:

Prinsessegracht 30
2514 AP Den Haag
t (070) 346 27 00
f (070) 363 03 50
boerma@meermanno.nl

Eindredactie Erik Geleijns
Redactieraad Erik Geleijns, Rickey Tax, Aafke Boerma en Anke Broeren
Correctie Thom van Rossum
Fotografie Frank Jansen (tenzij anders vermeld)
Ontwerp Studio Tint, Den Haag
Vormgeving Jelle Hellinga, Den Haag
Druk Lenoirschuring, Amsterdam

ISSN 0928-2262

Oplage 2500 exemplaren
Papier Biotop 120 grams
Letters Trinité van Bram de Does en
Productus van Petr van Blokland